

Jakten går i hela Sörmland efter folklåtar och danser

I Sörmland skall folkdansare och spelmän i vår kartläggning vad som finns kvar av kulturella traditioner i landskapet. Medlemmar i Södermanlands spelmansförbund och Sörmländska Ungdomsringen ämnar besöka alla ålderdomshem och pensionärshem med ett formulär som upptar enkla, grundläggande frågor om dans, musik och sång. Det är den första breda satsningen i sitt slag i landet.

Det är naturligt att detta initiativ tagits i Sörmland. Det är det enda landskap hittills där folkdansare och spelmän återfunnit varandra i ett meningsfullt samarbete.

Till sommaren ska den första etappen i kartläggningen vara klar. I höst följs den upp med inspelningar på grundval av det insamlade materialet.

Samarbetet folkdansare—spelmen har pågått några år. Vad som misslyckats på andra håll ser ut att gå bra här. Det kan betyda att den gamla folkmusiken åtminstone i ett landskap kanske får igen den funktion den haft men förlorat — den att vara dansmusik.

— Folkmusiken har blivit en uppvisningsmusik, och det är snett, tycker Arne Blomberg, ordförande i Södermanlands spelmansförbund. Vi vill ändra på det. En förutsättning är då att spelmännen tycker det är roligt att stå för musiken åt dansarna.

Spel utan tvång

Det finns många skäl till att folkdansare och folkmusiker på 1800-talet gick skilda vägar trots månghundraåriga gemensamma traditioner.

Man kan peka på det lättlärdas dragspelets segertåg, som gjorde att många låtar sällades bort där-

Den gamla spelmansmusikens funktion som dansmusik får inte tappas bort, anser Arne Blomberg som här spelat upp vid en träff med sörmländska spelmen och folkdansare.

för att de helt enkelt lät illa på det nya instrumentet. Repertoaren ändrades också av de nya danserna polka, schottis och vals. Folkdansintresset kom mer och mer att inriktas på icke folkliga former.

— Spelmännen måste mera fritt få spela vad de vill, inte bara vissa bestämda låtar till vissa bestämda danser, som nu är vanligt, säger Arne Blomberg. De vill inte bli hyrda för att traggla en eller ett par bitar en hel kväll då dansarna övar. Men blir det roligt, kommer de av sig själva.

I många sörmländska gillen har musiker och dansare därför börjat jämka samman sina repertoarer. Mer folkliga danser tas upp. Låtarnas rytm och tempo anpassas till dansarnas behov. Är bara rytm och tempo de rätta, kan melodier na växla. Precis som i andra danssammanhang.

Det nybildade Vingåkers gille för låt och dans är ett exempel på den här lusten att mötas. Andra sammanslutningar utökar den tidigare verksamheten med folkligare inslag. Några ägnar sig helt åt en folklig repertoar.

Annorlunda spelmen

Finns en spelmanstradition i Sörmland?

— Visst, här som på andra håll, säger Arne Blomberg, som själv är spelman — en medelmåttig sådan, påstår han själv — och ägnat massor av fritid åt forskning kring landskapets folkliga traditioner.

— Men närheten till Stockholm och den kraftiga genomfartstrafiken gjorde att nymodigheter snabbt slog igenom i Sörmland. Både i fråga om instrument och danser. Den gamla spelmanstraditionen luckrades upp och fördes vidare inom gammeldansen.

— Annorlunda var det i Dalarna, menar han. Där bevarades de ålderdomliga bruken i dans och spel kanske femtio år längre än annorstädes. Därför vet vi mer om hur folk umgicks där, hur de roade sig, vilken musik de använde och hur den lät.

Vad vi vet om gångna tiders folkmusik är sådant vi lärt ur till exempel kyrkmålningar och allehanda historiska anteckningar.

Tidsskildrare

Ett exempel är den äldsta sörmländska bröllopskildring vi har. Den har lämnats av prosten Markus Simming i V. Vingåker 1685 och vittnar bla i några rader om fiolens intåg i socknen. (Ur Sörmlandslåten, Spelmansförbundets och Ungdomsringens gemensamma publikation.)

”När bröllopsdagen kommen är, och brudfolket medh spelande på väghen ledhsagade ähre till kyrkian, (tillförende hafva de brukat Nyckelgiga, Juddgiga, Säckepijpa eller horn. Män nu bruka de fioler, hvar på ock bondedrängar någre hafva lärt sigh efter sitt vijs, stryka och spela) ...

Ur en sörmländsk handskrift, daterad 1753, på rimmad hexameter, om dåtida bröllopsbesvär är följande värtaliga beskrivning hämtad:

”Åter igen stämmer Spelmannen up så Brudstugan gungar, Prisar sin Wårds goda Brånwijn och Öhl, då han spelar och sjunger. Börjar till slut slakna af i sin force, då SömmGuden tager, Uti de rödsupna ögonens lock, och samman dem drager; Dock får ej derföre någon Musique för Brudlaget fela, Utan han nickar och spelar ändå, minst tag som ä hela; Ty hvar en nick gör en pausa så lång, att ibland hela tacten Felas, som dock ingenting för de dansande par gör till saken.”

Skönspelet var under så hårda betingelser knappast att begära, allra minst som musikanten sjöng till för att ge mer eftertryck åt läten. Men huvudsaken var rytmen — för de dansandes skull — som också underströks med fotstamp.

Personlig stil

I notiser av sentida upptecknare om enskilda sörmländska spelmen på 1800-talet och början på vårt sekel berättas åtskilligt om deras högst personliga sätt att hantera instrumentet.

Så här skriver Nils Dencker om August Widmark, V. Vingåker, född 1824:

”Han spelade på 'gammaldags' sätt med högra armen högt upplyftad från kroppen och svepte gärna, då det passade sig, ett stråktag över alla strängarna. Då var det ej alltid så noga med harmonien.”

Om en okänd spelman, ”en gubbe i Taxinge”, skriver han att han ”spelade nästan alla 'stycken' på förstäm (omstämd) fiol och drog på flera strängar samtidigt”.

Välljud i våra annorlunda inställda öron var det kanske inte alltid. Men det var säkert en levande musik, en musik som fyllde en funktion.

Det är lite av det sörmlännin-garna gärna vill återuppliva.

ARNE ODEÉN

Måndag den 13 mars 1972

Alvar Roséns spelmansfilm premiärvisades vid årsmötet

Södermanlands spelmansförbund höll på lördagen sitt årsmöte på Cosmos i Katrineholms Folkets hus. Styrelsen fick samma sammansättning som under föregående år och består av Gustaf Wetter, Katrineholm, hedersordförande, Arne Blomberg, Södertälje, ordförande, Henry Sjöberg, Rönninge, sekreterare, Allan Ljungdahl, Södertälje, skattmästare, Bo

Classon, Södertälje, biträdande skattmästare, samt Thure Enberg, Södertälje.

För första gången visades den spelmansfilm, som framlidne katrineholmaren Alvar Rosén skänkt spelmansförbundet. Filmen spelades in åren 1950—52 i bl. a. Dalarna, Hälsingland och framför allt Södermanland och är mycket värdefull.

Vid årsmötet valdes fru Maj

Rosén till hedersledamot efter sin framlidne make. Det spelades förstas en del, och årsmötet avslutades med middag i Pelarsalen. Gustaf Wetter uttryckte medlemmarnas tillfredsställelse med de utmärkta lokaliteterna.

För spelmännens anhöriga anordnades studiebesök i Katrineholms kommunarkiv, dockmuseet samt Musikskolans lokaler.

□ Spelade fiol gjorde man förstas vid spelmansförbundets årsmöte, här i en paus mellan årsmötesförhandlingarna och middagen. Foto: Henry Svensson.